

wollte. In den *Anal. Praem.* LVII, 1981, 84 heißt es ausdrücklich zu dieser Festlegung auf 1980: «Dabei war allen Beteiligten bewußt, daß die Feiern zum 850. Todestag des hl. Norbert im Jahre 1984 ein größeres Gewicht bekommen müßten als die nun voraufgehenden Jubiläumsfeiern zum 900. Geburtsjahr.» — Da das Todesjahr Norberts im Unterschied zum Geburtsjahr feststeht, war 1984 als Jubiläumsjahr unbestritten. Insofern fällt Backmunds Kritik (S. 40) «Was aber nicht hinderte, daß man 1984 vielerorts wieder am feiern war» auf die Unkenntnis des Autors zurück.

Im Vorwort liest man: «Es wird manche wundernehmen, daß ich da mitunter harte Wahrheiten sage, die nicht in aller Ohren gut klingen werden. Aber ich kann sie alle verantworten.» Pointierte Formulierungen sind in einem volkstümlichen Geschichtswerk stets willkommen, da sie den Sachzusammenhang würzen, und ein Schmunzeln des Lesers fördert seine Freude am geschilderten Stoff. Doch manche Bemerkung Backmunds ist recht bissig ausgefallen, wie z.B. Seite 131: «Die Liebe zu den Studien und zur Wissenschaft war in Frankreich behindert durch eine diesem Volk eigene übersteigerte Einschätzung des kontemplativen Ideals, die dergleichen für sündige Eitelkeit hält.»

Drucktechnisch sind einige Mängel zu beklagen: S. 144 findet sich eine Leerzeile. Die Zeileneinrückung am Anfang eines Absatzes ist mehrfach unterblieben (z.B. Seite 80, 119, 135, 140, 142, 152, 166 und öfter) oder mißglückt (S. 9 ist das Zeilenende statt des Anfangs eingerückt). In der unteren Hälfte der Seite 133 sind die Zeilen mehrfach durcheinandergelassen, wobei auch beim letzten und drittletzten Absatz etwas Text fehlt. Was sollen die drei Pünktchen am Ende zweier Absätze auf der Seite 40? — Zu loben ist der Schutzumschlag mit der bisher ältesten bekannten Darstellung Norberts in der Buchmalerei (aus einem Codex des Klosters Schäftlarn).

Nach allen kritischen Bemerkungen, die sich auf einzelne wenige Punkte beziehen, nehme ich nichts vom Lob des ersten Absatzes zurück. Ich sehe es als großen Gewinn an, endlich eine umfangreiche Gesamtübersicht über die Geschichte des Prämonstratenserordens in deutscher Sprache vorliegen zu haben, die den trockenen Stoff für einen breiten Leser- und Interessentenkreis anschaulich aufgearbeitet und dargestellt hat.

D-4100 Duisburg 11

Ludger HORSTKÖTTER, O. Praem.

Mevr. TH.W. STOFFELEN, 1622. *Twee Berner parochiebibliotheken uit het post-Tridentinum: Bokhoven en Lithoyen*. Doctoraalscriptie voor de Vakgroep Moderne Geschiedenis aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, XIII-119 blz. getypte tekst, waaronder 13 blz. reproductie van getranscribeerde handschriften. De studie is bij voornoemd instituut te Nijmegen en in het archief van de Abdij van Berne aanwezig.

Op het provinciaal kapittel van de Brabantse Circarie, in 1620 in de Abdij van 't Park gehouden, werd nogmaals ingescherpt, dat de pastoors

jaarlijks tegenover hun abt rekening en verantwoording moesten doen en lijsten inleveren van de op hun pastorie aanwezige meubels, huisraad en boeken. Toen Jan Moors in 1621 abt van Berne werd, vaardigde hij richtlijnen uit voor het samenstellen van bedoelde inventarislijsten en daaraan danken wij de boekenlijsten van de pastoorsbibliotheken in de parochies van Bokhoven en Lithoyen uit het jaar 1622. Het betreft hier middelgrote bibliotheken, die van Bokhoven telt 157 en die van Lithoyen 159 titels. Zij vormen de oudste getuigenis van het boekenbezit van Berne, welke abdij op dat moment in de stad 's-Hertogenbosch een nieuw gemeenschapsleven probeerde op te bouwen, maar weldra geheel op haar parochies zou terugvallen. Die parochies waren voor het behoud en het herstel van het katholiek geloof van bijzondere betekenis en daarom is de vraag naar de geestelijke bagage van de pastoors uit die tijd van groot belang. Voor het jaar 1635 beschikken wij ook nog over een overlijdensinventaris van Ghisbertus Distelbergh, een kloosterling van Berne, die zijn leven besloot als pastoor van Anholt bij Kleef. In het jaar 1641 hebben Joachim Keyzers en Bartholomeus Somers, die pastoor en kapelaan waren van Berlicum, ons ook lijsten nagelaten van hun bibliotheek. Die van pastoor Keyzers telde 142 werken en die van kapelaan Somers 51. Wanneer, zoals het in de bedoeling ligt, geheel het boekenbezit van de vijf voornoemde bibliotheken systematisch vergeleken is, zal men zich een meer gefundeerd oordeel kunnen vormen over de geestelijke vorming van de Bernse zielzorgers op het bedreigde platteland. Een eerste, voorlopige vergelijking van de drie bibliotheken in de norbertijnse parochies Bokhoven, Lithoyen en Berlicum, komt trouwens in het hier besproken werk al aan de orde.

Na een voorafgaande historische schets over de Abdij van Berne en de parochies Bokhoven en Lithoyen, wordt het boekenbezit van beide plaatsen zorgvuldig geanalyseerd. Dit geschiedt vanuit velerlei oogpunt, zoals de taal waarin de werken geschreven zijn, het tijdperk dat ze bestrijken, de geografische herkomst van de auteurs, hun kerkelijke status of reguliere herkomst, vooral de vakgebieden welke behandeld zijn. Al deze gegevens zijn in acht tabellen en twee auteurslijsten overzichtelijk verwerkt.

Het omvangrijkste en tevens voornaamste deel van de studie, van blz. 41-118, bestaat uit een nauwkeurige transcriptie van de tekst, welke men door de toegevoegde fotokopie van de gebruikte handschriften kan controleren. De dikwijls slechts vaag aangegeven namen van de auteurs en hun werken worden in deze inventarislijsten vrijwel volledig opgelost. Daarenboven wordt over de auteurs zelf en hun werken zoveel informatie verstrekt, dat men zich over de belangrijkheid van beide gemakkelijk een oordeel kan vormen. De simpele lijst van auteurs en de titels van hun werken kreeg door de toevoeging van die rijke documentatie een heel ander uitzicht. Slechts door het raadplegen van een groot aantal werken met algemene informatie kon dat resultaat worden bereikt.

Beide bibliotheken bevatten een groot aantal werken van priester-auteurs uit de zestiende en zeventiende eeuw, waaronder de jezuïeten als voorvechters van het katholiek herstel domineren. Theologische werken

en geestelijke tractaten, die in de late middeleeuwen als klassiek golden, ontbraken allermint, maar de zielzorger op de breuklijn tussen Rome en Reformatie had bijzonder behoefte aan apologetische werken en zoals ten allen tijde aan de nodige preekboeken. Kortom de doorsnee geestelijke vakliteratuur was ook hier aanwezig. Ongeveer driekwart van beide bibliotheken bestaat uit werken over verschillende vormen van theologie, bijbelcommentaren, homilietiek en spiritualiteit. Onder de priester-auteurs zijn de regulieren ongeveer tweemaal zo sterk in aantal als de seculieren. De jezuïeten, franciscanen en predikheren hebben gezamenlijk wel driekwart van de boekenproductie op hun naam, de norbertijnen zelf zijn slechts met enkele werken vertegenwoordigd. Een goede index van auteursnamen stelt de gebruiker van het boek in staat om de desbetreffende auteurs in een van beide bibliotheken meteen op nummer te vinden in de inventarislijsten, waar hij zich over de schrijver, zijn werk en de aangegeven titel nader kan informeren.

De met zorg uitgewerkte en keurig gepresenteerde studie van mevrouw Stoffelen is ter oriëntatie op het gebied van de geestelijke ondergrond van de Bernse zielzorgers belangrijk. Wij kunnen slechts oprecht hopen, dat zij met de drie bovengenoemde inventarissen van Bernse pastoors uit vrijwel dezelfde tijd mag worden aangevuld en tot een geheel verwerkt worden. Dat zal ons gezicht op het werk van de zielzorgers van Berne tussen het einde van het Twaalfjarig Bestand en de vredesverdragen van Munster verhelderen.

Alph. W. VAN DEN HURK